

ERIK ROSSANDER:

Norden – en kärnvapenfri zon?

Vissa frågor är särskilt svåra att diskutera. Hit hör de som har med kärnvapen att göra. Det beror nog inte bara på okunnighet utan också på att dessa vapen, samtidigt som de fördöms som sinnebild för det negativa, faktiskt kan ha en krigsavhållande effekt – vilket ju är positivt. Denna motsättning är nu i själva verket bara skenbar. Det är ju just genom sin enorma förstörelsekapacitet som vapnet blir krigsavhållande. Men det medför också, att om det trots allt skulle bli ett kärnvapenkrig, blir konsekvenserna outhärdliga. Att krångla sig ur detta dilemma genom att konstruera något lika krigsavhållande system som inte åstadkommer allvarlig skada om det skulle komma till användning går bara inte. Eller gör det kanske det? NATO:s och WP:s kärnvapenarsenaler har sannolikt en krigsavhållande effekt i bla Europa, vilket ju gynnar även oss i Norden. Om å andra sidan de nordiska länderna kunde etablera en kärnvapenfri zon, kunde man ju hoppas att just dessa länder skulle förskonas från ödeläggelsen om ett krig trots allt skulle bryta ut!

Sådana cyniska reflexioner kan man göra när man läser Johan Tunbergers bok "Norden – en kärnvapenfri zon?" (Centralförbundet Folk och Försvar, Stockholm 1982). Inte så att författaren skulle manipulera läsaren. Tvärtom håller han en saklig ton och bemödar sig att aldrig hemfalla åt propagandistiska värderingar – det överlåter han åt läsaren att själv göra. Detta gör boken utomordentligt värdefull som hjälpmedel att skingra okunligheten om

- olika zonförslags tillkomst, utformning och innebörd,
- problem förknippade med de olika förslagen,
- det svenska säkerhetspolitiska svängrummet och
- för- och nackdelar i vidaste bemärkelse med några konkret beskrivna zon-modeller.

Här är då plats för en varning. Den som alltså vill bibehålla sin diffusa, bekväma och oreflektade uppfattning om kärnvapenfria zoner, bör inte läsa boken. Den som däremot vill öka sin kunskap och ta ställning – och klart inse svårigheterna och olika för- och nackdelar – bör studera den och därur hämta

idéer och argument.

Författaren har skurit problemet på två ledder. Först behandlas den historiska sidan. Olika zon-förslag från Rapacki-planen 1957 över Kekkonens olika planer till debatten 1981 redovisas utförligt och med en mängd citat. Redovisningen kompletteras med intressanta analyser av förslagsställarens motiv och förslagets genomslagskraft. Hela detta omfattande avsnitt utmynnar i en sammanfattning av läget vid årsskiftet 1981/82. Ett citat därur belyser väl hur zonfrågan behandlats: "Debatten har i hög grad gällt problemen att få en zon till stånd, inte de säkerhetspolitiska effekterna av en zon". Författarens korta konstaterande rymmer i själva verket en otrevlig sanning. Alla debattörer har ägnat sig åt att presentera ett förslag och (ibland) påpeka vissa svårigheter att realisera planerna. Ingen tycks däremot ha behandlat eventuella säkerhetspolitiska risker förknippade med planerna. Detta har lett till att opinionen förlåtts att tro att med en kärnvapenfri zon följer bara fördelar.

Bokens andra, problemorienterade avdelning går delvis tillrätta med detta. Här behandlas problemen med olika avgränsningar, kontroll och garantier, samt svensk neutralitetspolitik i samband med upprättande av en zon. I detta sammanhang pekas också på några direkta nackdelar med införandet av en zon. Tex att Östersjön, under vissa angivna betingelser, skulle kunna bli ett "fredat område" för basering av sovjetiska strategiska kärnvapenubåtar. Andra nackdelar påvisas, som att en kärnvapenfrihet i Norden kräver en hygglig konventionell styrkebalans om den krigsavhållande effekten inte skall försvinna. Konsekvenserna av detta tas dock inte upp. En sådan balans kan emellertid bara uppnås genom en radikal nedskärning av Sovjets konventionella styrkor i Murmansk-området eller en massiv uppbyggnad av stridskrafterna i Norge. Båda alternativen förefaller orealistiska, men det senare dessutom högst betänkligt med hänsyn till den sk "Nordiska Balansen".

Om man vill vara riktigt pessimistisk kan man peka på ytterligare en risk, som inte finns beskriven i boken: Om bara Norden blir kärnvapenfritt, och om konflikten mellan Öst

och Väst består och förvärras, skulle det bara finnas ett område i Europa där parterna "riskfritt" kunde förbättra sina positioner genom framflyttning av konventionella stridskrafter, nämligen i Norden.

Författaren analyserar också de olika problem som finns förknippade med kontroll- och garantifrågor. Det skulle uppenbarligen bli svårt att å ena sidan skapa sådana system som skulle tillfredsställa djupt misstroga supermakter och å andra sidan bibehålla nationellt oberoende. Innebär tex sk "negativa garantier" (en part lovar att inte angripa oss med kärnvapen, så länge vi inte förfogar över några sådana) att någon som överväger att angripa oss kan ställa ultimatum: "Varje form av ingripande från huvudmotståndaren (som disponerar kärnvapen) upphäver vår garanti och legitimerar en insats av kärnvapen mot Sverige?"

Boken avslutas med en konkret beskrivning och analys av två olika "modeller" för kärnvapenfria zoner. Modellerna representerar de olika förslagen som framförts i debat-

ten, men är i de flesta avseenden betydligt mer preciserade och detaljerade. För- och nackdelar redovisas, och för läsarens hjälp finns korta sammanfattningar. Författaren konstaterar, att båda lösningarna innehåller såväl positiva som negativa effekter för vår säkerhetspolitik samt avsevärda svårigheter att nå fram till ett resultat.

Självklart kan hela debatten om zonfrågan av en skeptiker avfärdas med: "I fred är det betydelselöst med ett avtal då Norden redan är kärnvapenfritt, och i krig spelar det heller ingen roll. Antingen förs kriget konventionellt i Europa, och då blir det absolut inte kärnvapenkrig i Norden, eller också förs kriget nukleärt. Ett sådant krig blir enligt de flestas uppfattning totalt mellan USA och Sovjet, och då är frågan om Nordens status ytterligt ointressant för giganternas kamp att överleva." Vill man emellertid skaffa sig kunskaper i frågan, för att kunna hantera den mera nyanserat, då bör man inte missa Tunbergers bok!